

AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE ÇEVRE VE İLKÖĞRETİMDE ÇEVRE EĞİTİMİ

Mete ALIM

Atatürk Üniv., Kâzım Karabekir Eğitim Fak., Coğrafya Eğitimi A.B.D., Erzurum.

Özet

Bütün canlılar bir çevrede ve karşılıklı etkileşim içinde yaşarlar. İnsanların çevreleri ile sürekli mücadele halinde olmaları bazı çevre sorunlarına neden olmaktadır. Bu sorunların çözümünde bilinçli bireyler yetiştirme oldukça önemlidir. Bu da ancak etkili çevre eğitimi ile mümkün olabilir. Bu çalışmada, çevre konusu Avrupa Birliği ve Türkiye açısından ele alınmış, ilköğretim programlarındaki çevre konuları incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Çevre Sorunu, İlköğretim, Çevre Eğitimi, Avrupa Birliği.

ENVIRONMENT AND ENVIRONMENTAL EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL IN TURKEY WITHIN THE PROCESS OF THE MEMBERSHIP OF EUROPEAN UNION

Abstract

All the living creatures live in a mutual interaction with the environment. That human beings are within a struggle in the environment causes certain environmental problems. Having conscious individuals in solving such problems is of great importance. This, in fact, may be possible with an effective environmental education. In this present study, the subject of environment is handled from the point of view of European Union and Turkey and subjects dealing with environment in the curriculums of primary schools are investigated.

Keywords: Environment, Environment problem, Primary school, Environmental Education

1. Giriş

Dünyada bütün canlılar organik yada inorganik maddelerden oluşmuş belli bir ortamda ve karşılıklı etkileşim içinde yaşamlarını sürdürürler. Canlı varlıkların yaşamsal bağlarla bağlı oldukları, etkiledikleri ve aynı zamanda çeşitli yollardan etkilendikleri bu alana çevre ya da ortam denir¹. Başka bir ifadeyle, bir yuva veya evden dünyanın tümüne kadar canlıların yaşadığı ortamların tümü çevredir². Coğrafi düşüncede de esas tema, toplumun odak noktası kabul edilmesi kaydıyla, insan ve çevre etkileşimi sistemini analiz etmektir³. Coğrafya, insan ekolojisinin bilimidir⁴.

¹ Güney, E., 2003, *Çevre ve İnsan (Toplum Doğa İlişkileri)*. Çantay Kitabevi, İstanbul, s:13.

² Özey, R., 2001, *Çevre Sorunları*. Aktif Yayınevi, İstanbul, s:21.

³ Doğanay, H., 2002, *Coğrafya'ya Giriş*. Aktif Yayınevi, İstanbul, s:17.

⁴ Barrows, H. H., 2005, *İnsan Ekolojisi Olarak Coğrafya*. (Çeviri: E. Tümertekin), 20. Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi (Editör: Y. Arı). Çizgi Kitabevi, Konya, s:41.

İnsanoğlu, refah seviyesini yükseltmek için, gelişen teknolojiyi de kullanarak yaşadığı çevre ile sürekli mücadele etmekte ve çevreyi değiştirmektedir. İnsanın geleceğini her geçen saniye daha güçlü tehdit eden çevre sorunları da, bu mücadelenin ve değişikliklerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Çevrede meydana gelen değişiklikler olumsuz ve bozucu özellikte ise, bunlar çevre sorunları olarak değerlendirilmektedir.

Mekanikçi anlayışın yaklaşık üç yüzyıllık egemenliği, toplumsal kurumları etkilemiştir. Bu etkilemenin masum olmadığı, tersine çevre sorunlarının ana nedeni olduğu ileri sürülmektedir. Çözümün ekonomi, siyaset, eğitim gibi toplumsal kurumların organik ve bütüncül bir yaklaşımla yeniden yapılandırılması ile mümkün olabileceği, ancak bunun tamamen anlayış ve tutum değişikliğine bağlı olduğu bilinmektedir¹. M. GANDHİ, “Dünya herkesin ihtiyacına yetecek kadarını sağlar, fakat herkesin hırsına yetecek kadarını değil” derken, insanoğlunun dünyanın insana, insanın dünyaya bakışını karşılıklı olarak vurgular. Gerçekten dünya, üzerinde yaşayan tüm insanların ihtiyaçlarını karşılayacak düzeydedir. Ancak, insanın fazla hırsı, gözü doymazlığı yüzünden dünyanın dengesi her geçen gün bozulmaktadır².

Çevre sorunlarının gelecekte daha büyük sorunlara sebep olabileceği endişesi sürekli dile getirilmektedir. Ulusal ve uluslar arası ilgili otoriteler çevre sorunlarına gereken ilgiyi gösterip; kısa ve uzun vadeli planlar hazırlamaz, insanlara benimsetmez, insanlar alışkanlıklarına devam ederlerse, fosil yakıtları ve bunlardan elde edilen petrokimya ürünlerini; pestisitleri istedikleri gibi kullanırlarsa; orman katliamına devam ederlerse; tahrip edilen ormanların yerine daha fazlasını yetiştirmezlerse; teknolojik gelişmelerde çevreyi ön planda tutmazlarsa; küresel ısınma devam eder, ozon deliği daha da büyürse, dünyamız yakın gelecekte çok büyük felaketlerle yüz yüze gelebilir. Hatta, Dünya Meteoroloji Örgütü Genel sekreteri Prof. Obas’ın ifadesi ile, dünyadaki siyasi mültecilerin yerini çevre mültecileri alabilir³.

Avrupa Birliği başta olmak üzere bir çok topluluk, çeşitli kıyamet senaryolarının üretildiği günümüzde, insanlığın daha sağlıklı çevrelerde yaşayabilmeleri için birtakım projeler ortaya koymakta ve önlemler almaya çalışmaktadır. Yapılan çalışmalar için ayrılan bütçeler astronomik rakamlar olmakla beraber, yapılanların başarılı olması için bireysel olarak insana büyük görevler düşmektedir. Öncelikle insana, çok küçük yaşlardan başlayarak, çevre bilinci kazandırılmalı ve sorumlu bireyler haline getirilmelidirler. Bu da, ancak etkili ve verimli bir eğitim, özellikle çevre eğitimi ile sağlanabilir.

Çevre eğitiminin değişen dünyada popülaritesi hızla artmakta ve giderek öğretimde üzerinde daha fazla durulan bir konu haline gelmektedir. Ancak, gelinen noktanın yeterli olduğundan söz etmek mümkün değildir. Demirkaya (2006)’nın aktardığına göre, çevre eğitimine yönelik üç yaklaşımdan söz edilmektedir. Bunlar;

1. Çevre yönetimi ve kontrolü için eğitim: Bu yaklaşıma göre, çevre eğitimi fiziksel ve beşeri sistemler ile bu sistemlerin karşılıklı etkileşimlerinin algılanmasını ve öğrenilmesini teşvik eder.

¹ Şama, E., 2003, Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:23, Sayı:2, Ankara,s:107.

² Özey, R., 2004, Günümüz Dünya Sorunları. Aktif Yayınevi, İstanbul, s:10.

³ Gündüz, T., 2004, Çevre Sorunları. Gazi Kitabevi, Ankara, s:v.

2. Çevre bilinci ve yorumu için eğitim: Bu yaklaşım göre, çevre yoluyla eğitim öğrencilerin çeşitli beceriler kazanmalarını sağlar ve arazi gezileri vasıtasıyla öğrenmeye yönelik bir kaynak olarak eğitimin kullanıldığı ilgi ve uğraşları teşvik eder.
3. Sürdürülebilirlik için eğitim: Bu yaklaşıma göre çevre eğitimi, öğrencileri kendi davranışlarından sorumlu olmaya teşvik eden bir çevre etiği ve cesareti kazandıran, bilgiye dayalı konuların yer aldığı önceki iki yaklaşımın üstüne inşa edilmiştir¹.

Ülkemizde çevre sorunları konulu çok sayıda yayın mevcut iken, çevre eğitimi alanında aynı şeyden bahsetmek mümkün değildir. Özellikle son yıllarda bir artış eğiliminden söz edilebilir. Eğitim Fakültelerinin yeniden yapılandırılmasıyla ivme kazanan coğrafya eğitimi çalışmalarında da çevre eğitimi konulu çalışmaların gittikçe artacağı beklenebilir. Anlaşılacağı gibi, coğrafyacılar arasında da çevre eğitimi ile ilgili araştırmalar son derece azdır. Bunlardan birisi belki de ilki Özçağlar’ın (1992) Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan “İlköğretimde Çevre Eğitimi Öğretmen El Kitabı” adlı kitap bölümü şeklindeki çalışmasıdır. Yine, Efe (1999) tarafından kaleme alınan “Çevre Sorunlarının Çözümünde Coğrafyanın Rolü”; Sever ile Samancı (2002) tarafından hazırlanan “İlköğretimde Çevre Eğitimi” ve Demirkaya (2006) tarafından ortaya konan “Çevre Eğitiminin Türkiye’deki Yeri ve Çevre Eğitime Yönelik Yeni Yaklaşımlar” konulu makale çalışmaları burada anılabilir.

2. Araştırmanın Amacı ve Yöntem

Canlıların yaşam ortamı olarak ifade edilebilen çevrenin, doğal dengesinin bozulması anlamına gelen çevre sorunları insanla ortaya çıkmıştır. Ancak, nüfus artışı ve teknolojik gelişmeler ile 20. yüzyılda zirve yapan sorunlar, büyük önem kazanmıştır. Konu ile ilgili Avrupa Birliği ve dünya ülkelerinin ortak hareket etme ve programlar geliştirme zorunlulukları da, sorunların dünyanın geleceğini tehdit edecek boyutlara ulaşması ile ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada, Avrupa birliği tam üyelik sürecinde çevre konusu Avrupa Birliği ve Türkiye açısından ele alınarak, ilköğretimde çevre eğitimi incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın amacı, böylesine önemli bir konu ile ilgili olarak Avrupa Birliği çevre politikası ve Türkiye ulusal çevre programını genel olarak incelemek, projenin sonuç vermesinde çok önemli olan çevre eğitimi yönünü ortaya koymaktır. Bu bağlamda, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından revize edilen (2005) İlköğretim programlarındaki çevre konuları incelenmiştir. Öncelikle konu ile ilgili literatür taranmış ve Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye’nin uyum sürecinde yerine getirmesi gerekenler ortaya konmuştur. Daha sonra, yeni ilköğretim müfredatı incelenerek İlköğretimde çevre ile ilgili üniteler, konular ve beklenen kazanımlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

¹ Huckle, J., 1993, *Environmental Education: a view from critical theory*, In J. Fien (Ed.), *Environmental Education: A Pathway to Sustainability*. Deakin University Press, Geelong, pp:61.

3. Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye

Çevre sorunlarına tepkiler kişisel girişimlerden uluslar arası seviyeye kadar çeşitlenir. Sorunları çözmeye, girişimleri kontrol çabaları ve buna karşı tedbirler ve tepkiler de uluslararasılaşmaktadır¹. Tarım ve hayvancılıkla geçinen topluluklardan beri, çevre sürekli olarak çeşitli emir ve kararnamele ile düzenlenmeye çalışılmıştır. Bu kararnamele temel olarak şehirlerdeki lağım sızıntıları, halk sağlığı ve ormanların işletilmesinin düzenlenmesini amaçlamıştır². Avrupa Birliği ülkeleri yasalaştırdıkları mevzuat ve kuralları ile bir çok alandaki uygulamaları üye ülkeler arasında uyumlu hale getirmekte ve uygulamadan kaynaklanabilecek farklılıkların önüne geçmeye çalışmaktadırlar. Çevre konusunda da bir “çevre politikası” ortaya konmuştur. Avrupa Birliği, ortak bir çevre politikası oluşturma konusundaki ilk adımı 1973 yılında atmış ve “Çevre Eylem Programı” kabul edilmiştir. Bunu, sonuncusu 2002 yılında kabul edilen altı çevre eylem programı izlemiştir. 6. Çevre Eylem Planı AB'nin on yıl içindeki hedeflerini ortaya koymaktadır. “Çevre 2010: Geleceğimiz, Tercihimiz” başlıklı programda dört ana konu öncelikli hedefler olarak belirlenmiştir. Bunlar; İklim değişikliği, doğa ve biyolojik çeşitlilik, çevre ve sağlık ile doğal kaynaklar ve atıklar olarak sıralanmıştır. Şüphesiz, Avrupa Birliğinin bir çevre politikası geliştirmesi bir ihtiyaçtan doğmuştur. Bunun temel nedenleri şöyle özetlenebilir³.

Avrupa'da bütünleşmenin temel unsurlarından biri olarak kabul edilen serbest rekabetin ve serbest dolaşımın sağlanması, çevre alanında da ortak girişimleri ve ortak bir politikayı zorunlu kılmıştır. Üye ülkelerde farklı politikaların uygulanması, özellikle farklı çevresel ölçülerin belirlenmesi, ürünlerin maliyetlerinin değişik olmasına sebep olabilmektedir. Bu da kalite standartlarında farklılıklara, ürünlerin ülkeler arasındaki dolaşımında problemlere ve serbest rekabetin tam olarak sağlanamamasına neden olacaktır. Bu durum ancak ortak çevre politikası ile aşılabılır.

Üye ülke toplumlarının bütünüyle daha iyi, kaliteli ve refah içinde yaşamalarını sağlama birliğin öncelikli misyonlarından biridir. Bunun için birliğin insan sağlığı açısından önemli olan çevre ve doğal kaynakların korunması konusuna ilgisiz kalması beklenemezdi. Ayrıca üye ülkelerdeki farklı çevre politikaları sebebi ile yaşam koşullarının farklı şekillerde ve düzeylerde olması, üye ülkelerce arzu edilmeyen bir siyasi durum olarak değerlendirilmiştir.

Yine, en temel gerekçelerden biri de, çevre kirliliğinin siyasi sınırları tanımamasıdır. Çevre sorunlarının bir ülkeden diğerine kolaylıkla yayılması, birliğe üye ülkeleri ortak hareket etmeye zorlamaktadır.

Bütün bu sebeplerden dolayı Avrupa Birliği Çevre politikası ortaya çıkmıştır. Genel olarak çevre politikası, bir ülkenin çevre konusundaki tercih ve hedeflerinin belirlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Çevre politikası daha geniş anlamda ise, çevre sorunlarının çözümü için geleceğe yönelik olarak alınması gereken tedbirlerin ve benimsenen ilkelerin bütününe oluşturur⁴. Avrupa Birliği'nin çevre politikasının

¹ Erdoğan, İ., Ejder, N., 1997, *Çevre Sorunları, Nedeler Çözümler*. Doruk Yayımcılık, Ankara, s. 123.

² Domimque, S., 1990, *Çevrecilik* (Çev.: M. Selami Şakiroğlu). İletişim Yayınları (Cep Üniversitesi), İstanbul, s:98.

³ Candan, A., 2004, *Avrupa Birliği Çevre Politikası. İktisadi Kalkınma Vakfı, 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi, No:6*, Ankara, s:5-8.

⁴ Budak, S., 2000, *Avrupa Birliği ve Türkiye Çevre Politikası*. Büke Yayınları, İstanbul, s:22.

hedefleri, kısaca, kirliliği ortadan kaldırmak, azaltmak ve önlemek, doğanın ve doğal kaynakların ekolojik dengeye zarar verecek şekilde işletilmesini önlemek ve rasyonel bir şekilde yönetilmelerini temin etmek, kalkınmaya, kalite gereksinimleriyle uyum içerisinde, özellikle de çalışma şartlarının ve çevrenin iyileştirilmesiyle yön vermek, kent planlaması ve toprak kullanımında çevresel etkilerin daha fazla hesaba katılmasını sağlamak, üye devletler dışındaki devletler, özellikle de uluslar arası örgütlerle çevresel problemlere ortak çözüm aramak şeklinde sıralanabilir¹.

Türkiye Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda ekonomik ve sosyal hayatı düzenleyecek alanlarda gerekli adımları atmaya devam etmektedir. Birçok alanda olduğu gibi, çevre konusunda da uyuma yönelik değişiklik ve yeniliklere devam edilmektedir. 2003 yılında açıklanan Katılım Ortaklığı Belgesi'nde (KOB) ülkemizin Avrupa Birliği Çevre Politikası'na uyumu konusundaki yükümlülükleri ortaya konmuştur. Katılım ortaklığı belgesi, Avrupa Birliği'nin tam üyelik için ülkemizden yapmasını istediklerini ortaya koyan belgedir. 2003 yılında gözden geçirilmiş bu belgeye göre, Türkiye'nin çevre konusunda AB'ye uyum konusunda yerine getirilmesi gereken yükümlülükler şunlardır;

Kısa vadede: Müktesebat (kazanılan, edinilen bilgiler) aktarımı için bir program kabul edilmesi ve finansmanı için bir plan hazırlanması, çerçeve mevzuatın, su kalitesine ilişkin mevzuatın, doğanın korunmasına ilişkin mevzuatın, birleştirilmiş kirliliği önleme kontrol ve atık idaresine ilişkin mevzuatın aktarımı ve uygulanmasına başlanması ve çevresel etki değerlendirme direktifinin yürürlüğe koyulması ve uygulanması.

Orta vadede: Konu ile ilgili iç hukuk düzenlemelerinin sağlanması, veri toplama dahil olmak üzere kurumsal, idari ve izleme kapasitelerinin güçlendirilmesi, sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin diğer tüm sektörel politikalar ve bu politikaların uygulama yöntemleriyle bütünleştirilmesi.

Avrupa Birliği Genel sekreterliği, Avrupa Birliği Müktesebatı'nın Üstlenilmesine İlişkin Gözden Geçirilmiş Türkiye Ulusal Programı'na göre (2003) ulusal programımızın öngördüğu öncelikler ise şunlardır:

1. Su kalitesinin iyileştirilmesi
2. Atık yönetiminin etkinleştirilmesi
3. Hava kalitesinin iyileştirilmesi, doğanın korunması
4. Çevresel etki değerlendirilmesi (ÇED), sürecinin güçlendirilerek etkinleştirilmesi ve stratejik çevresel değerlendirme direktifine uyum sağlanması
5. Çevresel gürültü yönetimi
6. Kimyasallar yönetimi
7. Genetik olarak yapısı değerştirilmiş organizmalar
8. Nükleer güvenlik.

¹ Durmaz, B., 2004, *Avrupa Birliğinde Çevre politikası Alanında Muhtemel Müzakere Sürecine Yönelik Gerekli Hazırlıkların Örneklerle Çalışılması. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Sektörel ve Bölgesel Politikalar Dairesi (Uzmanlık Tezi), Ankara, s.3.*

Görüldüğü gibi ulusal çevre programımızın öncelikleri, daha önce açıklanan AB çevre politikasıyla örtüşmektedir. Muhtemelen bu önceliklerin uygulanmasında ülkemizin en önemli sorunu finansman sorunu olacaktır. Bunun yanında, programın başarılı olması etkili ve bilinçli bir çevre eğitime bağlı olacaktır. Çünkü, çevre sorunları ile başa çıkmanın en temel yolu bilinçli ve organize bir şekilde, toplumdaki bütün bireylerin eğitiminden geçer¹. Yeni ilköğretim programlarındaki çevre konuları ve verilmek istenen kazanımlar incelendiğinde, bu önceliklerin programlar hazırlanırken dikkate alındığını göstermektedir. Artık, yapılması gereken bu konuların etkili şekilde verilebilmesi yönünde tedbirler almaktır.

4. İlköğretimde Çevre Eğitimi

Çevre eğitimi, tüm dünyanın gündeminde olan çevre sorunlarının ortaya çıkardığı bireysel ve toplumsal bir ihtiyaç haline gelmiştir. Çevre sorunlarının baş edilemez boyutlara ulaşması ve çevre duyarlılığının her geçen gün artması, çevre eğitiminin önemini arttırmaktadır. Çevre eğitimi, toplumun tüm kesimlerinde çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, kalıcı ve olumlu davranış değişikliklerinin kazandırılması ve doğal, tarihi, kültürel, sosyo-estetik değerlerin korunması, aktif olarak katılımın sağlanması ve sorunların çözümünde görev almak olarak tanımlanabilir². Buradan hareketle çevre eğitiminin amacı, “dünyanın karşı karşıya bulunduğu sorunlardan haberdar, bu sorunların nasıl çözülebileceğini bilen ve buna gönüllü olan vatandaşlar yetiştirmektir” şeklinde ifade edilebilir³.

İlköğretim programlarının revize edilmesi ile ortaya konanlar ülkemizde çevre eğitimi açısından atılmış önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Ancak, çağdaş ülkelerin çevre eğitimine giderek artan bir şekilde önem verdikleri bir dönemde, çevre eğitimi, uluslar arası platformlarda kabul görmüş gelişmeler doğrultusunda yeni düzenlemelere de ihtiyaç duymaktadır⁴. Ülkemizde çevre politikalarında çevre eğitime ilişkin düzenlemeler yeterli düzeyde değildir. Çevre kanununda çevre eğitimi ile ilgili herhangi bir düzenleme yoktur. Sadece Çevre Kirliliğini Önleme Fonu'nun kullanım amaçları arasında çevre kirliliğini önleyici eğitim faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Çevre politikası açısından önemli bir yere sahip olan UÇEP'te (Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı) ise, “çevre için eğitim öncelikli eylemlerden biridir” ifadesi ile çevreyle ilgili konulardaki kararlılık dile getirilmiş olmasına rağmen uygulamada bu durumun tam gerçekleşmediği görülmektedir⁵. Ayrıca VII. Beş Yıllık Kalkınma Planında çevre eğitimi konusu ciddi olarak ele alınmakla birlikte, alınan kararlarla ilgili uygulamalarda eksiklikler

¹ Bozkurt, O.,-Cansüngü (Koray), Ö., 2002, İlköğretim Öğrencilerinin Çevre eğitiminde Sera Etkisi ile İlgili Kavram Yanılgıları. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:23, Ankara, s:72.

² <http://www.cedgm.gov.tr/cevreatlasi/cevreegitimi.pdf>.

³ <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/eylempla/doganm/egitim.html>

⁴ Hadımoğlu, N., 2002, Etkili Çevre Eğitimi Nasıl olmalıdır? Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, Sayı: 28, Ankara, s.1085.

⁵ Yılmaz, A., Bozkurt, Y., Taşkın, E., 2005, Doğal Kaynakların Korunmasında Çevre Yönetiminin Etkinliği. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:13, Sayfa:15-30, Kütahya, s:24.

yaşanmaktadır¹. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Çevre Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda, çevre eğitiminin bazı amaçları şöyle sıralanmıştır²:

- a) İnsan etrafında gelişen çevre ve doğa olaylarına karşı daha hassas bir yaklaşım olanağını yaratacak ve çevredeki olayları duyu organları yolu ile algılayabilecek,
- b) Yapay çevre ile doğal çevrenin özelliklerini karşılaştırmalı olarak çözümlenip, aralarında etkileşim ağını inceleyebilecek,
- c) Karar verme yeteneği gelişmiş, böylece çevre sorunlarını tanımlayıp çözümlenmeyi gerçekleştirebilecek işlev ve becerileri kazanmış,
- d) Yakın çevresinde ve kendi yaşam ortamında doğayı koruma felsefesini geliştirip tatbik edebilen,
- e) Doğal çevrenin özelliklerini bozmadan hatta korumak ve geliştirme yapabilecek sosyal faaliyetler yaratabilen veya bunlara katılan fertler, yetiştirmek.

Sosyal Bilgiler öğretiminde, öğrencilere sosyal yaşamla ilgili tutumlar ve değerler kazandırmak, öğrencinin toplumsallaşması ve iyi bir vatandaş olmasında çok önemli rol oynar. Bu nedenle Sosyal Bilgiler öğretiminde duyuşsal özelliklerin geliştirilmesi için özel çaba gösterilmesi gerekmektedir³. Çevre ve çevre bilinci konuları da bunlardan biridir. Ayrıca bu tutumların küçük yaşlarda etkili öğrenildiği ve öğrenilenlerin de (doğru veya yanlış) zor değiştirilebildiği bilinmektedir. Bunun için, aslında çevre eğitimi ailede başlamalı ve ilköğretimde öğrencilere çevre bilinci ve çevreye karşı olumlu tutum kazandırılmalıdır. Bundan sonra, daha önce belirtildiği gibi, küçük yaşlarda kazanılmış tutumlar zor değiştirilse de yine okullarda ve çevrede bu eğitim devam edecektir. Nitekim, işitsel ve görsel medyanın çevre eğitimi üzerindeki rolü araştırmalarla ortaya konmuştur. Örneğin; Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan bir araştırmada, ilköğretim öğrencilerinin edindikleri çevre bilgisinin % 63’ünü görsel ve yazılı medyadan öğrenirken, sadece % 12’sini okuldan ve % 9 kadarını da aile ve arkadaşlarından öğrendikleri ortaya konmuştur⁴.

Bu bölümde eski ve yeni programlarda çevre ile ilgili konular incelenmeye ve karşılaştırılmaya çalışılacaktır. Bilindiği gibi 2005 yılında ilköğretim müfredat programlarında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından köklü bir değişiklik yapılmıştır. Eski ilköğretim programlarında çevre içerikli ünite ve konular Tablo 1’de incelenmiştir.

¹ Şengül, M., 2001, *Bir Çevre Yönetimi Aracı Olarak Çevre İçin Eğitim*. Amme İdaresi Dergisi. Cilt:34, Sayı:4, Sayfa:137-155, Ankara, s:138.

² <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/eylempla/doganm/egitim.html>

³ Erden, 1997, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Alkım Yayınevi, İstanbul, s:54.

⁴ Hausbeck, K.W., Milbrath, L.W., Enright, S.M., 1992, *Environmental Knowledge, Awareness and Concern among 11 th-Grade Students*. New York State. *Journal of Environmental Education*, Vol:24, Nu:1, London, Page:31.

Tablo 1. Eski Müfredat Programında Çevre İçerikli Ders, Ünite ve Konular.

Sınıf	Ders	Ünite	Konular
1	Hayat Bilgisi	Okula Başlıyorum Güneş ve Dünyamız	-Sınıfımızın Temizliği -Bazı Doğal Afetler ve Korunma Yolları
2	Hayat Bilgisi	Çevremizdeki Canlılar Dünya ve Uzay	-Canlıları Koruma -Deprem ve korunma Yolları
3	Hayat Bilgisi	Sağlıklı Büyüyelim Çevremizdeki Canlılar Dünya ve Uzay	-Temizlik -Canlıları Koruma -Doğal Afetler ve Korunma Yolları
4	Sosyal Bilgiler	Aile, Okul ve Toplum Hayatı Yakın Çevremiz İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım	-Okulun Çevresinin Güzelleştirilmesi ve Korunması -Yakın Çevremizi Tanıyalım -İlimiz ve Bölgemizin Bulunduğu Çevrenin Korunması ve Güzelleştirilmesi
5	Sosyal Bilgiler	Güzel Yurdumuz Türkiye	-Doğal Çevremizin Önemi ve Sorunları Çevre sorunlarının Çözümü -Doğal Afetler ve Korunma Yolları
6	Sosyal Bilgiler	Coğrafya ve Dünyamız	-İnsanlığı Tehdit Eden Bazı Önemli Olaylar
7	Sosyal Bilgiler	-	-
4	Fen Bilgisi	Çevremizi Tanıyalım	-İçinde yaşadığımız Doğa
5	Fen Bilgisi	Canlılar ve Doğayla Etkileşimleri	-
6	Fen Bilgisi	Çevremizi Nasıl Algılıyoruz?	-Çevremizi Nasıl Algılıyoruz?
7	Fen Bilgisi	Tüm Canlılarla Ortak Yuvamız Mavi Gezegemizi Tanıyalım ve Koruyalım	-Çevremizde Hangi Ekosistemler var ve Bunlarda Neler Oluyor -Ekosistemdeki Bozulmalar Neleri Doğurur -Bilinçli Bir Çevre Dostu Olarak Nereyi, Neleri, Niçin, Nasıl Koruyalım
8	Fen Bilgisi	-	-

Eski ilköğretim programında çevre ünitelerinin ağırlıklı olarak 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ile 4.,6. ve 7. sınıf Fen Bilgisi derlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ünite konularına bakıldığında, özellikle çevre kirlenme ve çevre sorunlarının (su, hava, toprak kirliliği gibi.) ağırlık kazandığı görülmektedir. Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi programlarında, daha çok canlılar ve çevrenin korunması, çevre temizliği ve doğal afetlerden korunma konuları öne çıkmaktadır (Tablo 1). Sonuç olarak, çevre ile alakalı konulara ilköğretimde yeterince yer verildiği söylenebilir. Ancak, konuların öğretim süreci ile ilgili sorunlar olduğu açıktır. Maalesef, öğretmenler öğrencileri, Çevre nedir? Çevre sorunu nedir? Su kirliliği nedir? gibi yazılı ve sözlü sınavlarla değerlendirmeler yapmaktadırlar. Böylece

sadece ezbere dayanan ve öğrenmenin en alt basamağı olan, bilme düzeyinin üzerine çıkamayan öğrenciler, bir üst sınıfa geçerken öğrendiklerinin ne anlama geldiğini kavramadan öğrendikleri bilgilerin büyük kısmını unuturlar. Bu nedenle çevre eğitiminde, öğrencilerde davranış değişikliğine yol açabilecek somut örneklerle baş vurulmalı¹ ve buna yönelik olarak, sınırsız bir laboratuvar olan çevrede uygulamalar yapılmalı ve etkinlikler sergilenmelidir. Ancak böyle gerçek anlamda çevre bilinci kazandırılabilir.

Tablo 2. Yeni Müfredat Programında Çevre İçerikli Ders, Ünite ve Konular.

Sınıf	Ders	Ünite	Konular
1	Hayat Bilgisi	Okul Heyecanım Ben Eşsiz Yuvam Dün, Bugün, Yarın	-Ben Bir Çevreciyim -Doğal Afetlerden Korunma -Doğa Olayları ve Zararları Doğal ve Yapay Çevre
2	Hayat Bilgisi	Okul Heyecanım Dün, Bugün, Yarın	-Çevremi Seviyorum -İnsan çevreyi Değiştirir Doğa Olayları ve İnsanlar
3	Hayat Bilgisi	Okul Heyecanım Benim Eşsiz Yuvam Dün, Bugün, Yarın	-Çevre Hakkı -Doğal Afetler ve Korunma -Doğa Olaylarından Etkileniyoruz Temiz Çevre
4	Sosyal Bilgiler	Yaşadığımız Yer İyi ki Var	-Doğa ve İnsan Doğal Afetler -Teknoloji ve Hayatımız (Geri Kazanım)
5	Sosyal Bilgiler	Bölgemizi Tanıyalım Adım Adım Türkiye Hepimizin Dünyası	-Doğa ve İnsan Doğal Afetler -Kültürel Varlıklarımız -İnsanlığın Ortak Mirası
4	Fen ve Teknoloji	Canlılar Dünyasını Gezelim Tanıyalım Gezegelimiz Dünya Kuvvet ve Hareket	-Yaşadığımız Çevre -Dünyamızın yapısını Tanıyalım -Ses Kirliliği
5	Fen ve Teknoloji	Canlılar Dünyasını Gezelim Tanıyalım	-İnsanın Çevreye Etkisi -Farkı Yaşam Alanları
6	Sosyal Bilgiler	Yeryüzünde Yaşam Ülkemiz ve Dünya Ülkemizin Kaynakları	
7	Sosyal Bilgiler	Ülkeler Arası Köprüler	
6	Fen ve Teknoloji	Yerkabuğu Nelerden Oluşur	-Toprak Çeşitleri ve Erozyon -Yerkabuğunun Doğal Anıtları
7	Fen ve Teknoloji	İnsan ve Çevre	-Ülkemizdeki ve Dünyadaki Çevre Sorunları ve Etkileri
8	Fen ve Teknoloji	Doğal Süreçler	-Levha Hareketlerinin Yerkabuğuna Etkileri -Sıcaklık farkından Kaynaklanan Hava Olayları Yaşamımızı Etkiler

¹ Sever, R.,-Samancı, O., 2002, İlköğretimde Çevre Eğitimi. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:7, Konya, s:160.

Milli Eğitim Bakanlığı, yeni ilköğretim programlarını eskisinden farklı olarak, derslerin, ezbercilikten uzak, eğlenceli, hayatın içinde ve kullanılabilir olmasına, bilgi ve becerilere öncelik verecek şekilde hazırlandığını ifade etmektedir. Ayrıca bir önceki programın bir eksikliği olarak ifade edilebilecek bir konunun da dikkate alındığı görülmektedir. Konuların farklı sınıflarda, daha üst düzey hedefler göz önüne alınarak verileceği, yani “sarmallık ilkesi”nin dikkate alındığı belirtilmektedir. Genel olarak programlarda aynı ünitelerin farklı sınıflarda farklı ve birbirinin devamı şeklinde yürütüldüğü görülmektedir. Farklı sınıflarda aynı konuların tekrar edilmediği ve konunun birbirini tamamlayıcı özellikte sınıf seviyesine göre geliştirildiği dikkat çekmektedir. Yeni öğretim programlarında, katı davranışçı bir yaklaşımdan, yapılandırıcı bir yaklaşıma geçilmiş ve Türkçe’ye duyarlılık tüm derlerde öne çıkarılmıştır. Ayrıca, programlar etkinliklerle zenginleştirilerek öğrenci merkezli hale getirilmiştir¹². Programlarda konular arasında ilgi kurulmaya çalışılmış, bazı programların (örneğin, Fen ve Teknoloji ile Sosyal Bilgiler) birbirini tamamlaması gözlemlenmiştir. Yeni ilköğretim programlarında çevre konuları, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ile Fen ve Teknoloji programlarında oldukça geniş yer tutmaktadır. Özellikle I. Kademe Hayat Bilgisi derlerindeki yoğunluk dikkate değerdir (Tablo 2). Tutum kazandırılacak duyuşsal davranışların küçük yaşlarda daha kolay öğrenildiğinin dikkate alındığı söylenebilir. Yine, Fen ve Teknoloji programlarında çevre içerikli konulara Sosyal Bilgiler programlarından daha fazla yer verildiği de görülmektedir. Tablo 2’de de görüldüğü gibi, çevre içerikli konular yeni ilköğretim programlarında artırılarak daha da yeterli hale getirilmiştir. Programların öğretim süreçlerine yönelik değişiklikler ise, daha etkili bir çevre eğitimi yapılabileceği yönünde işaretler vermektedir. Birbirleriyle bağlantılı, öğrenci merkezli ve bol etkinliklerle verilecek konular şüphesiz, öğrenciler tarafından daha kolay davranışa dönüştürülebilecektir. Ancak, öğretim programlarının başarısını, öğretim sürecindeki bir çok faktörün etkileyebileceği unutulmamalı ve buna yönelik tedbirler alınmalıdır.

5. Yeni ilköğretim Programlarında Öğrencilere Verilmesi Öngörülen Çevre İçerikli Kazanımlar ve Etkinlikler

Yeni ilköğretim programlarında çevre konularının daha fazla yer tuttuğu, niteliklerinin artırıldığı ve bu konuların ulusal ve uluslararası çevre politikaları ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Ayrıca, bu konularla öğrencilere çok önemli kazanımlar sağlanacağı açıktır. Aşağıda, ilköğretim programlarıyla öğrencilere kazandırılması planlanan çevre içerikli kazanımlara ve etkinlik örneklerine yer verilmiştir.

Hayat Bilgisi Programlarında Hedeflenen Kazanımlar:

Hayat Bilgisi 1:

- Okulu ve çevresini korumak için sorumluluk alır.
- Çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının bir vatandaşlık görevi olduğu bilincine uygun davranışlar gösterir.

¹ MEB, 2005, *İlköğretim 1-5. Sınıf Programları Tanıtım El Kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Eğitim Öğretim ve Program Dairesi Başkanlığı, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi, Ankara, s:18-19.

² www.meb.gov.tr (07.05.2006)

- Doğal afetlerin zararlarından korunma yollarını araştırır
- Deprem, sel, çığ gibi doğada meydana gelen bazı değişikliklerin insanlara zarar verebileceğini fark eder.

Hayat Bilgisi 2:

- Okulu ve çevresini korumak için kendine düşen görevi yapar.
- Doğal afetlerin etkilerinden korunmak için güvenlik önlemlerinin gereğini yerine getirir.
- İnsanların çevreyi hangi yollarla değiştirdiğini ve bunun için neler yaptıklarını araştırır ve anlar.

Hayat Bilgisi 3:

- Okulunuzu ve çevrenizi temiz tutma konusunda uygulanabilir yeni fikirler üretebilmeyi öğrenir.
- Ülkemizde meydana gelen doğal afetleri öğrenir.
- Deprem öncesinde, deprem sırasında ve sonrasında yapılması gerekenleri bilir.
- Doğal afetlerden nasıl korunabileceğini öğrenir.

Fen ve Teknoloji 4-5 Programlarında Hedeflenen Kazanımlar:**Fen ve Teknoloji 4:**

- Çevresinde farklı tipte yaşam alanları olduğunu keşfeder.
- Çevresindeki bir yaşam alanındaki canlıları ve bu canlıların içinde bulunduğu şartları gözlemler ve kaydeder.
- Yaşam alanlarının insan faaliyetlerinin olumsuz etkisinden korunması gerektiği çıkarımını yapar. Yakın çevresindeki kirliliği fark eder ve bu kirliliğe neden olan maddeleri listeler.
- Atatürk’ün çevre ile ilgili yaptığı çalışmalara örnekler verir.
- Çevreyi korumak amacı ile yapılan birçok faaliyete gönüllü olarak katılır.
- Çevreyi korumak ve geliştirmek için bireysel sorumluluk bilinci kazanır.
- Düzensiz ve şiddetli yüksek seslerin, ses kirliliğine (gürültüye) neden olacağını fark eder. Yaşadığı çevredeki ses kirliliğini azaltmak için alınabilecek önlemleri tartışır.
- Erozyonla toprak kaybı arasında ilişki kurar.
- Hava, toprak ve su kirliliğini önlemek için alınabilecek önlemleri araştırır ve sunar.

Fen ve Teknoloji 5:

- Çevredeki bir yaşam alanına uyum sağlayabilecek bitki ve hayvanları tahmin eder.
- İnsan etkisiyle çevrenin nasıl değiştiğini araştırır.
- Yakın çevresindeki veya ülkemizdeki çevre sorunlarıyla ilgili bilgi toplar ve sunar.
- Yakın çevresinde, çevreyi bozabilecek davranışlarda bulunanları uyarır.
- Atatürk’ün çevre bilincinin geliştirilmesi ile ilgili sözlerine örnekler verir.

Sosyal Bilgisi 4-5 Programlarında Hedeflenen Kazanımlar:**Sosyal Bilgiler 4:**

- Çevresinde gördüğü doğal ve beşerî unsurları ayırt eder.
- Doğal afetler karşısında hazırlıklı olur.
- Teknolojik gelişmeler sonucu doğal kaynakların hızla tükenmesinin ve doğal çevrenin kirlenmesinin önüne geçebilmek için atık maddelerin geri kazanımının önemini öğrenir.

Sosyal Bilgiler 5:

- Çevresindeki ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile tarihi mekanları, nesnelere ve yapıtları tanır.
- Yaşadığı bölgedeki insanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterir.
- Yaşadığı bölgede görülen bir afet ile bölgenin coğrafi özelliklerini ilişkilendirir.
- Kültürümüzün sözlü ve yazılı öğelerinden yola çıkarak, doğal afetlerin toplum üzerindeki etkilerini örneklendirir.
- Yaşadığı bölgede görülen doğal afetlere neden olan uygulamaların farkına varır.
- Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.

Sosyal Bilgiler 6-7 Programlarında Hedeflenen Kazanımlar:**Sosyal Bilgiler 6:**

- Doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin insan yaşamına etkilerini tartışır.
- Ülkemizin diğer ülkelerle doğal afetlerde ve çevre sorunlarında dayanışma ve işbirliği içinde olmasının önemini fark eder.

Sosyal Bilgiler 7:

- Küresel sorunlarla uluslar arası kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin kuruluş amaçlarını ilişkilendirir.
- Küresel sorunların çözümlerinin yaşama geçirilmesinde vatandaş olarak sorumluluğunu fark eder.

Fen ve Teknoloji 6-7-8 Programlarında Hedeflenen Kazanımlar:**Fen ve Teknoloji 6:**

- Erozyona etki eden faktörleri deneyerek test eder.
- Erozyonun gelecekte oluşturabileceği zararlar hakkında tahminlerde bulunur.
- Doğal anıtların tüm insanlığa ait değerler olduğunu fark eder.
- Doğal anıtlara yakın ve uzak çevresinden örnekler verir.
- Doğal anıtların korunarak gelecek nesillere aktarılmasına yönelik bireysel ve iş birliğine dayalı öneriler sunar.

Fen ve Teknoloji 7:

- Ülkemizdeki ve dünyadaki çevre sorunlarından bir tanesi hakkında bilgi toplar, sunar ve sonuçlarını tartışır.
- Dünyadaki bir çevre probleminin ülkemizi nasıl etkileyebileceğine ilişkin çıkarımlarda bulunur.
- Ülkemizdeki ve dünyadaki çevre sorunlarına yönelik iş birliğine dayalı çözümler önerir ve faaliyetlere katılır.

Fen ve Teknoloji 8:

- Deprem tehlikesine karşı alınabilecek önlemleri ve deprem anında yapılması gerekenleri açıklar.
- Rüzgâr ile yel, tayfun, fırtına arasında ilişki kurar. Hortum ve kasırganın oluşum şartlarını ifade eder.

Yeni ilköğretim programlarıyla hedeflenen kazanımların öğretim süreci önceki programlardan farklı olarak çok sayıda etkinlikle de desteklendiği dikkat çekmektedir. Aşağıda bu etkinliklerden örnekler verilmeye çalışılmıştır.

Örnek Etkinlik 1

Ders: Hayat Bilgisi 3

Ünite: Okul Heyecanım

Konu: Çevre Hakkı

Bir grup öğrencinin “çevre panosu” oluşturduğu bir resim verilmiş, öğrencilerden de resimdeki öğrenciler gibi okul veya sınıflarında benzer bir “çevre panosu” oluşturmaları istenmiştir.

Örnek Etkinlik 2

Ders: Sosyal Bilgiler 4

Ünite: Yaşadığımız Yer

Konu: Doğa ve İnsan

Öğrencilere (yanlarına kağıt ve kalem aldıkları) okul civarında bir çevre gezisi yaptırılır. Gezi sırasında gördükleri her şeyi listelemeleri istenir. Listeledikleri varlıkların doğal ve beşeri unsurlar olduğu öğrencilere hatırlatılır. Öğrencilerden bu listelerden faydalanarak kavram haritaları yapmaları istenir. Daha sonra konuyla ilgili şu soruların sorulur:

- Çevrenizde doğal unsurlar mı yoksa beşeri unsurlar mı daha fazladır?
- İnsanlar çevrede ne gibi değişiklikler yapmışlardır?

Örnek Etkinlik 3

Ders: Fen ve Teknoloji 5

Ünite: Canlılar Dünyasını Gezelim Tanıyalım

Konu: İnsanın Çevreye Etkisi

İnsan faaliyetlerinin çevreye verdiği olumsuz etkilerle ilgili aşağıdaki etkinliği yaptırınız.

Orman Yangınları	Ağaç Kesimleri	Erozyon
Neden.....	Neden.....	Neden.....
.....
Sonuç.....	Sonuç.....	Sonuç.....
.....

Bu olumsuzlukları gidermek için neler yapılabileceği ile ilgili alternatifler düşününüz?

6. Sonuç ve Öneriler

Avrupa Birliği'ne tam üyelik yolunda ilerleyen ve bir müzakere süreci geçirecek olan ülkemiz, ulusal çevre programını hazırlamış ve gerekli bir çok yasal düzenlemeyi yerine getirmiştir. Ancak, özellikle finansman eksikliğinden kaynaklanan uygulama sorunlarının bir süre daha devam edeceği açıktır. Müzakerelerin çevre ile ilgili konularda da çetin geçeceği açıktır. Bunun için, ülke genelinde bilgi akışı sağlanarak, özel sektörle gerekli irtibat kurularak, belli direktifler özelinde kapsamlı analiz çalışmaları yapılarak, rekabet ortamının bozulmasına neden olmadan, kaynaklar dikkate alınarak, makroekonomik dengelerin ve ekonomik gelişmenin devamlılığı sağlanarak, müzakerelerin uzamasına neden olmadan, gerçekçi bir müzakere pozisyonunun belirlenmesi temel hedef olmalıdır¹. Hükümet tarafından çıkarılan yasaların uygulanabilmesinde topluma da önemli görevler düşmektedir. Vatandaşların bu görevlerini yerine getirmelerinde eğitim kurumları, televizyon ve gazeteler gibi görsel ve yazılı medyaya önemli sorumluluklar düşmektedir. Ailede başlayacak çevre bilinci ve olumlu tutum geliştirme sürecinin önemli iki ayağının eğitim kurumları ve iletişim araçları olduğu unutulmamalıdır.

Daha önce belirtildiği gibi, çevre eğimi de ailede başlar. Aileden, sokaktan ve kitle iletişim araçlarından kazanılan bilgiler, okullarda verilen öğretim kadar önemlidir. Dolayısıyla çevre eğitimi, örgün eğitim kadar hatta ondan daha fazla sistemli olarak yürütülecek bir yaygın eğitimin de konusudur². Çevre eğitiminin sadece örgün eğitim kurumlarında verilmesi düşüncesi doğru olmayacaktır.

Çevre sorunlarıyla mücadelede ve çevre eğitiminin amacına ulaşmasında daha önce de belirtildiği gibi, geniş kitlelere ulaşmak önemlidir. Geniş kitlelere ulaşmanın yolu ise ilköğretimden başlayarak konuyu işlemek, bunu coğrafya dersi aracılığı ile bütün eğitim ve öğretim sürecince gündemde tutmak ve toplumu bu yolla bilinçlendirmekten

¹ Durmaz, B., 2004, *Avrupa Birliğinde Çevre Politikası Alanında Muhtemel Müzakere Sürecine Yönelik Gerekli Hazırlıkların Örneklerle Çalışılması. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Sektörel ve Bölgesel Politikalar Dairesi (Uzmanlık Tezi), Ankara.*

² Gökdağ, D., 1994, *Ortaöğretim Programında Çevre. Cogito, Sayı:2, İstanbul, s:50.*

geçmektedir¹. Çevre ve insan etkileşimi üzerinde önemle duran coğrafyacılar ve coğrafya derslerinden çevre eğitiminde istifade edilmeye çalışılmalıdır.

Örgün eğitimde çevre eğitimi bazı ülkelerde müstakil bir ders olarak okutulurken, diğer bazı ülkelerde konuyla ilgili dersler içerisindeki konulara serpiştirilerek verilmektedir. Çevre eğitimi, eğer diğer dersler içerisinde veriliyorsa, okul öncesinden lise son sınıfa kadar düzenli ve planlı bir şekilde birbirinin devamı niteliğinde olmalıdır². Ülkemizde de, çevre içerikli konular ilköğretim ve ortaöğretimde diğer bazı programların bünyesinde verilmektedir. Bu derlerdeki ilgili konulara gereken önem verilmeli ve ilgililer konunun takipçisi olmalıdır. Ayrıca, İlköğretim programları arasında bir dönem olduğu gibi adında “çevre” ifadesi geçen dersler bulunabilir ve böyle de mesajlar verilebilirdi.

Eski İlköğretim programında çevre ile ilgili ünitelerin daha çok Fen Bilgisi programında yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca, bu konuların daha çok ezberci bir zihniyetle düz anlatım şeklinde ve uygulamaya dönük hiçbir etkinlik yapılmadan verildiği bilinmektedir. Oysa, ilköğretimde konuların özelliklerine göre, çok çeşitli öğretim yöntemleri kullanmak mümkündür. Bilindiği gibi, en etkili ve kalıcı öğrenme yolu, yaparak ve yaşayarak öğrenmedir. Aktüel ve somut örneklerin bolluğu nedeniyle çevre konuları bu öğretim yönteminin uygulanmasına oldukça elverişlidir³. Ayrıca, çevre eğitiminde görsel ve yazılı medyanın önemi de araştırmalarla ortaya konulduğuna göre, bu kaynaklardan da yeterince faydalanmak gerekmektedir. Ülkemizde medya kuruluşları ile işbirliğine gidilmelidir. Bu guruplar, çevreye ve sorunlarına dikkat çekici programlara yer vermelidir. Gerekirse, medyaya buna yönelik yaptırımlar getirilmelidir.

Yeni İlköğretim öğretim programlarındaki çevre içerikli konuların yeterli olduğu ve özellikle Hayat Bilgisi ile Fen ve Teknoloji derslerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Ancak, öğretim sürecindeki diğer faktörlerin önemi unutulmamalıdır. Örneğin, ebeveynler ve öğretmenlerde çevre bilinci sağlanmadıkça, çevre eğitiminde başarı sağlanması mümkün değildir. Bunun için, çevre eğitimi toplumun tüm kesimlerine ulaşacak şekilde yaygınlaştırılmalıdır. Sivil toplum örgütlerine ve üniversitelere de görevler düşmektedir. Eğitim programları, kampanyalar ve üniversitelerin çeşitli programlarında buna yönelik dersler eklenerek işe başlanabilir. Hizmet içi eğitim kursları ile öğretmenler ve diğer yetkililer bilinçlendirilmelidir.

Konunun iki önemli muhatabı Çevre Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında 1999 yılında zorunlu çevre dersleri getirilmesi gibi radikal kararlar getiren işbirliği protokolü imzalanmıştır. Bu protokol, okul öncesi ve ilköğretim çağındaki çocuklarda çevre bilincinin geliştirilmesi amacıyla uygulamalı çevre eğitimine ağırlık verilmesi; ortaöğretim kurumlarında bir saat zorunlu çevre dersinin okutulması; ülke genelinde hizmet içi eğitim kursları ile çevre bilincine dikkat çekilmesi gibi çalışmalar içermektedir. Bazı uygulamalar olmakla birlikte, bu protokole daha işlerlik kazandırılması gerekmektedir. Çevre eğitimi, her yaş ve meslekte belirli bir program çerçevesinde vermeye çalışılmalıdır.

¹ Efe, R., 1999, *Çevre Sorunlarının Çözümünde Coğrafyanın Rolü*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Öneri, Sayı:11, İstanbul, s:84.

² Demirkaya, H., 2006, *Çevre Eğitiminin Türkiye’deki Coğrafya Programları İçerisindeki Yeri ve Çevre Eğitimine Yönelik Yeni Yaklaşımlar*. Fırat üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:16, Sayı:1, Elazığ, s:209.

³ Sever, R., Samancı, O., 2002, a.,g.,e., s:160.

Sempozyum, kongre ve panel gibi etkinliklerle, akademisyenler ve sivil toplum örgütlerinin de katılımları sağlanmalı ve kamuoyu bilinçlendirilmelidir.

Üniversitelerde özellikle Eğitim Fakülteleri, Fen Edebiyat Fakülteleri ve Mühendislik Fakültelerinde müfredat programları gözden geçirilmelidir. Örneğin, Eğitim Fakültelerinin tüm bölümlerinde öğretmen adaylarında çevre bilinci geliştirecek dersler ve etkinlikler verilmeye çalışılmalıdır. Yine üniversitelerdeki tüm akademisyenler hizmet içi kurslar ve benzeri etkinliklerle bilinçlendirilmelidir.

Sonuç olarak, revize edilen İlköğretim programlarındaki çevre içerikli konuların yeterli olduğu söylenebilir. Çevre eğitiminin amacına ulaşmasını, öğretim sürecinin diğer değişkenleri belirleyecektir. Bunun için, ilgili ve yetkili merciler artık enerjilerini bu yönde harcamaya başlamalıdır.

Kaynaklar

1. Algan, N., Dündar, A.K., 2005, Türkiye'nin Çevre Konusunda Verdiği Sözler. Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, Sayı: 8, Şenol Matbaacılık, Ankara.
2. Barrows, H. H., 2005, İnsan Ekolojisi Olarak Coğrafya. (Çeviri: E. Tümertekin), 20. Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi (Editör: Y. Arı). Çizgi Kitabevi, Konya.
3. Bozkurt, O., Cansüğü (Koray), Ö., 2002, İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Eğitiminde Sera Etkisi ile İlgili Kavram Yanılgıları. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:23, Ankara.
4. Brodey, M.C., 1990-1991, Understanding Of Pollution Among 4th, 8th, And, 11th Grade Student, Journal Of Environmental Education, Vol:22, Nu:2, London/U.K.
5. Budak, S., 2000, Avrupa Birliği ve Türkiye Çevre Politikası. Büke Yayınları, İstanbul.
6. Candan, A., 2004, Avrupa Birliği Çevre Politikası. İktisadi Kalkınma Vakfı, 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi, No:6, Ankara.
7. Cullingford, C., 1996, Children's Attitudes To The Environment. Environmental Issues In Education, Vol:5, Page: 21-35, London/U.K.
8. Demirkaya, H., 2006, Çevre Eğitiminin Türkiye'deki Coğrafya Programları İçerisindeki Yeri ve Çevre Eğitimine Yönelik Yeni Yaklaşımlar. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:16, sayı: 1, Sayfa:207-222, Elazığ.
9. Doğanay, H., 2002, Coğrafya'ya Giriş. Aktif Yayınevi, İstanbul.
10. Doğanay, H., 2002, Coğrafya Öğretim Yöntemleri. Aktif Yayınevi, Erzurum.
11. Dominique, 1990, Çevrecilik (Çev.M. Selami Şakiroğlu). İletişim Yayınları (Cep Üniversitesi), İstanbul.
12. Durmaz, B., 2004, Avrupa Birliğinde Çevre Politikası Alanında Muhtemel Müzakere Sürecine Yönelik Gerekli Hazırlıkların Örneklerle Çalışılması. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Sektörel ve Bölgesel Politikalar Dairesi (Uzmanlık Tezi), Ankara.
13. Erdoğan, İ., Ejder, N., 1997, Çevre Sorunları Nedenler Çözümler. Doruk Yayıncılık, Ankara.

14. Gökdağ, D., 1994, Ortaöğretim Programında Çevre. Cogito, Sayı:2, Sayfa: 47-50, İstanbul.
15. Gündüz, T., 2004, Çevre Sorunları. Gazi Kitapevi, Ankara.
16. Efe, R., 1999, Çevre Sorunlarının Çözümünde Coğrafyanın Rolü. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Öneri, Sayı:11, Sayfa:81-85, İstanbul.
17. Erden, 1997, Sosyal Bilgiler Öğretimi. Alkım Yayınevi, İstanbul.
18. Güney, E., 2003, Çevre ve İnsan (Toplum Doğa İlişkileri). Çantay Kitabevi, İstanbul.
19. Hausbeck, K.W., Milbrath, L.W., Enright, S.M., 1992, Environmental Knowledge, Awareness And Concern Among 11 Th-Grade Students. New York State. Journal Of Environmental Education, Vol:24, Nu:1, London.
20. Huckle, J., 1993, Environmental Education: a view from critical theory, In J. Fien (Ed.). Environmental Education: A Pathway to Sustainability. Deakin University Press, Geelong, pp:41-69.
21. İlkin, A., Alkin, E., 1991, Çevre Sorunları. Tobb, Ekonomik ve Sosyal Sorunlar-Çözüm Önerileri Dizisi, Ünal Ofset, Ankara.Dales, J.H., Çevre Sorunlarının Hukiki ve Ekonomik Temelleri. (Çeviren:İ. Orhan Türköz), Alaş Basım İmalat Sanayi, Ankara.
22. Kaptan, F.,1998, Fen Bilgisi Öğretimi. Anı Yayıncılık Ankara.
23. Kolkukisa, E. A., 1996, Coğrafya Öğretimi. Tekişik Matbaası, Ankara.
24. MEB, 2005, İlköğretim Fen ve Teknoloji Dersi 4-5 Sınıflar Öğretim Programı. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi, Ankara.
25. MEB, 2005, İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4-5 Sınıflar Öğretim Programı. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi, Ankara.
26. MEB, 2005, İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi 1-3 Sınıflar Öğretim Programı. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi, Ankara.
27. MEB, 2005, İlköğretim 1-5. Sınıf Programları Tanıtım El Kitabı. Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Eğitim Öğretim ve Program Dairesi Başkanlığı, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi, Ankara.
28. National Council for the Social Studies, 1994, *Curriculum Standards for SocialStudies*. Washington, DC.
29. Özçağlar, A., 1992, İlköğretimde Çevre Eğitimi Öğretmen El Kitabı (Kitap Bölümü). Milli Eğitim Bakanlığı, İlköğretim Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
30. Özey, R., 2004, Günümüz Dünya Sorunları. Aktif Yayınevi, İstanbul.
31. Özey, R., 2001, Çevre Sorunları. Aktif Yayınevi, İstanbul.
32. Sever, R., Samancı, O., 2002, İlköğretimde Çevre Eğitimi. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:7, Sayfa:155-164, Konya.
33. Stanisstreet M., Boyes, E., 1996, Young People's About Global Environmental Issues. Environmental Issues In Education, Vol:5, London/U.K.

34. Şahin, C., 2001, Türkiye’de Coğrafya öğretimi (Sorunlar-Çözüm Önerileri), Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara.
35. Şahin, N.F., Cerrah, L., Saka, A., Şahin, B., 2004, Yüksek Öğretimde Öğrenci Merkezli Çevre Eğitimi Dersine Yönelik Bir Uygulama. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:24, Sayı:3, Sayfa:113-128, Ankara.
36. Şama, E., 2003, Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:23, Sayı:2, Ankara.
37. Şengül, M., 2001, Bir Çevre Yönetimi Aracı Olarak Çevre İçin Eğitim. Amme İdaresi Dergisi. Cilt:34, Sayı:4, Sayfa:137-155, Ankara.
38. Taş, H.İ., 2005, Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İlköğretim II. Kademe ve Liselerde Coğrafya Dersi ve Müfredatının Değişimi. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:14, Sayfa:311-331, Konya.
39. Tuna, M., 2000, Çevresel Sorunların Küreselleşmesi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı:2, Muğla.
40. Tunçer, M., 2006, Her Yaşta Çevre Eğitimi ve Biyopolitik İlişkilerin Korunması. <http://ws.ada.net.trtepkiforumindex.phpfid=18&up=452> (02.05.2006).
41. Tümertekin, E., Özgüç, N., 1997, Beşeri Coğrafya İnsan-Kültür- Mekân. Çantay Kitabevi. İstanbul.
42. Vural, F., 1999, İlköğretim Okulu Programı. Yakutiye Yayınları, Erzurum..
43. Yılmaz, A., Morgil, İ., Aktuğ, P., Göbekli, İ., 2002, Ortaöğretim ve Üniversite Öğrencilerinin Çevre, Çevre Kavramları ve Sorunları Konusundaki Bilgileri ve Önerileri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:22, Ankara.
44. Yılmaz, A., Bozkurt, Y., Taşkın, E., 2005, Doğal Kaynakların Korunmasında Çevre Yönetiminin Etkinliği. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:13, Sayfa:15-30, Kütahya.
45. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Avrupa Birliği Müktesebatı'nın Üstlenilmesine İlişkin Gözden Geçirilmiş Türkiye Ulusal Programı. Temmuz 2003.
46. <http://www.cevreorman.gov.tr> (04.01.2006)
47. <http://www.cedgm.gov.tr/cevreatlasi/cevreegitimi.pdf> (04.01.2006)
48. <http://www.europa.eu.int.environment> (02.05.2006)
49. <http://www.ikv.org.tr> (02.05.2006)
50. <http://www.abs.gov.tr> (02.05.2006)
51. <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/eylemler/doganm/egitim.html> (04.05.2006)
52. www.meb.gov.tr (07.05.2006)
53. <http://www.cevreorman.gov.tr> (04.01.2006)